

Redactioneel

Cees Terlouw

De artikelen in dit nummer houden zich met een aantal verwante thema's in het hoger onderwijs bezig: inrichting van de leeromgeving, curriculaire onderwijsvisie, en duurzame onderwijsinnovatie

De *inrichting van een leeromgeving* is aan de orde in de artikelen over autonomie-ondersteunend doceergedrag (Weerheijm & Voncken), competentieontwikkeling op de grens van opleiding en beroepspraktijk (Kornet, Van Rees, Corporaal, & Venhuis), leren samenwerken in zorg over de landsgrens (Beuken, Verstegen, Bouwmans, & Dolmans), en leren reflecteren binnen technische hbo-opleidingen (Mittendorff & Pullen).

Deze artikelen worden gevolgd door drie artikelen waarin een meer *curriculaire onderwijsvisie*—met het oog op de inrichting van leeromgevingen—centraal staat: de noodzaak van conflictonderwijs (Pouwels), de aandacht voor kansengelijkheid en inclusie (Emmers, Stevens, Doumen, Everaert, Decabooter, Engelen, Jansen, & Pulinx), en de visie op doel en inrichting van het hbo-onderzoek en de daarbij behorende onderzoekscompetenties (Verschuren).

Naast nader onderzoek worden in alle artikelen voorstellen geformuleerd om een en ander ook daadwerkelijk toe te passen in het hoger onderwijs. En dat brengt ons op het laatste artikel waarin kenmerken van een *duurzame onderwijsinnovatie* centraal staan (Genugten, Van der Klink, & Van den Akker).

Inrichting van de leeromgeving

Weerheijm & Voncken onderzoeken het concreet autonomie-ondersteunend doceergedrag in honoursonderwijs in mbo, hbo, en wo. Centraal staat het concrete pedagogisch-didactisch handelen van docenten in leeromgevingen die faciliterend zijn voor autonomie-ondersteuning voor het leren van studenten. Autonomie-ondersteuning in termen van constructen als 'gebaseerd op het studentperspectief', 'openstaan voor de student', 'actieve ondersteuning van motivatieontwikkeling', en 'ondersteunen van zelfregulering'. Met behulp van 21 semigestructureerde interviews met docenten in mbo, hbo en wo worden concrete inzichten gerapporteerd over de hiervoor genoemde constructen. Docenten biedt dit handvatten hun eigen onderwijs te ontwerpen en concrete pedagogisch-didactische handelingen om autonomieontwikkeling in hun lespraktijk vorm te geven.

Kornet, Van Rees, Corporaal, & Venhuis verkennen de competentieontwikkeling in hybride leeromgevingen op de grens van opleiding en beroepspraktijk. Het gaat hierbij in

het bijzonder om het stimuleren van competentieontwikkeling van adaptief vermogen, zelfsturend leervermogen, en multidisciplinair samenwerken. Bij 12 hybride leeromgevingen zijn 42 interviews afgenomen, waarin drie categorieën van interventies werden geïdentificeerd. Door deze interventies te combineren met specifieke kenmerken van de leeromgeving lijken adaptief vermogen, zelfsturend leervermogen en multidisciplinair samenwerken te kunnen worden gestimuleerd.

Beuken, Verstegen, Bouwmans, & Dolmans reflecteren gezamenlijk op het in maart 2022 verdedigde proefschrift van Beuken over het leren samenwerken in zorg over de landsgrens (*cross-border care*). Deze samenwerking wordt hierbij onderzocht vanuit het perspectief van betrokkenen, en de praktische behoeften van betrokkenen in grensregio's. Zowel zorgprofessionals als patiënten blijken de verschillen in *cross-border care* op te merken. De conclusie is dan ook dat er behoefte is aan bewustzijn van die verschillen en gedeeld begrip van *cross-border care*.

Voorts werd nagegaan hoe onderwijs dat is ontworpen op basis van praktische behoeften en theoretische inzichten, *cross-border care* kan ondersteunen. De conclusie is dat onderwijs met authentieke, collaboratieve, en reflectieve leerprincipes kan bijdragen aan het bewustzijn van *cross-border* verschillen in zorg, en aan een gedeeld begrip van *cross-border* samenwerking.

Mittendorff & Pullen rapporteren in hun artikel over ervaringen en behoeften van studenten en docenten aangaande reflectie binnen technische hbo-opleidingen. Het opleiden van reflectieve professionals is ook een thema voor technische hbo-opleidingen. 'Reflecteren' blijkt zowel moeilijk te zijn voor docenten als voor studenten in deze opleidingen. Er wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de ervaringen en behoeften van studenten en docenten in vijf technische hbo-opleidingen (*case study*) als het gaat om de inzet van reflectie binnen hun opleiding. Vier belangrijke thema's bieden aanknopingspunten om reflectie beter te integreren in de (technische) onderwijspraktijk: het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op reflectie (in het team), het verbeteren van reflectieactiviteiten in het curriculum, het verbeteren van de begeleiding bij reflectie, en docentprofessionalisering.

Curriculaire onderwijsvisie

Pouwels is van mening dat er een noodzaak is tot 'conflictonderwijs' in het hoger onderwijs. Dit betreft onderwijs waarin professionele maatschappelijke conflicten centraal staan in een curriculum: kwesties waarover grote tegenstellingen bestaan, en waarover door onderscheiden partijen strijd wordt gevoerd. Het huidige hoger onderwijs gaat vooral uit van 'zekerheid-biedend onderwijs', onderwijs gericht op conservatie van kennis en cultuur. Naast deze centrale taak heeft hoger onderwijs óók de centrale taak 'onzekerheid-onderzoekend onderwijs', gericht op transformatie en innovatie, aan te bieden. Deze tweede taak is op dit moment onderontwikkeld in het curriculum van het

hoger onderwijs. Pouwels geeft een uitgebreide onderbouwing van zijn visie en pleit ervoor de opleiding en begeleiding van leraren aan te passen, de ontwikkeling van een curriculum conflictonderwijs tot stand te brengen, en een passende onderwijsdidactiek te formuleren.

Emmers, Stevens, Doumen, Everaert, Decabooter, Engelen, Jansen, & Pulinx is een groep van Vlaamse onderzoekers op het gebied van kansengelijkheid en inclusie in het hoger onderwijs. Naar aanleiding van het verschijnen van het Eurydice-rapport (maart 2022)—*Towards equity and inclusion in higher education in Europe*—reflecteren zij op de conclusie dat Vlaanderen matig scoort op de tien beginselen en richtlijnen die verwijzen naar kansengelijkheid en inclusie zoals overeengekomen door alle *European Higher Education Area* (EHEA) landen en regio's. Er wordt kritisch gereflecteerd—toegespitst op de context van hoger onderwijs in Vlaanderen—over (1) de tien Eurydice richtlijnen, (2) de huidige positionering van Vlaanderen, en (3) de weg die het HO in Vlaanderen nog te gaan heeft op het vlak van kansengelijkheid en inclusie. Er wordt hierbij ook aandacht besteed aan de noodzakelijke (beleids)activiteiten van de brede groep van *stakeholders* (ho-instellingen, lokale overheden, ondersteuningsdiensten, etc.) die hierbij betrokken zijn.

Verschuren bespreekt een aantal redenen tot bezorgdheid over de wijze waarop in hbo-instellingen het fenomeen wetenschappelijk onderzoek interpreteert. Deze betreffen de aansluiting van het hbo-onderzoek op: (a) de vraag naar praktijkgericht onderzoek in Nederland, en (b) wat studenten in hun latere beroepspraktijk aan onderzoekcompetenties nodig hebben. Zijn bezorgdheid komt voort uit de, naar zijn mening, gerichtheid van het hbo-onderzoek op de productie van generieke kennis in plaats van op specifieke kennis. Verbetering op beide punten is mogelijk door praktijkgericht onderzoek te richten op de productie van specifieke kennis, geschikt voor een directe ondersteuning van doelgericht menselijk handelen.

Duurzame onderwijsinnovatie

Genugten, Van der Klink, & Van den Akker doen verslag van een exploratief literatuuronderzoek naar de kenmerken van duurzaamheid van onderwijsinnovaties. Definities over duurzaam innoveren zijn verschillend, maar ze beklemtonen alle dat het gaat om veranderingen die over een langere tijd, ingebed in een organisatie, blijven bestaan, en die zich manifesteren in het dagelijks gedrag van betrokkenen. Voorts is 'duurzaamheid' niet louter een afsluitende fase van onderwijsinnovatie; aandacht voor 'duurzaamheid' is vanaf de start van de onderwijsinnovatie noodzakelijk. Acht kenmerken van duurzame innovaties worden frequent in de literatuur genoemd: leiderschap, docentleren en -ontwikkelen, *communities*, evaluatie, focus, binding, continuïteit van middelen en communicatie. Als deze acht kenmerken in samenhang voorkomen, neemt de kans op duurzaamheid toe.

Het volgende kan worden opgemerkt:

1. Het artikel van Verschuren roept de vraag op voor de andere artikelen of zij hun onderzoek als een vorm van praktijkgericht onderzoek opvatten, en zo dit het geval is, of zij zich alléén richten op de productie van specifieke kennis die bruikbaar is in de directe ondersteuning van een doelgerichte aanpak van het betreffende probleem in de praktijk. Of, is er toch óók de intentie van een bepaalde mate van generalisatie, méér generieke kennis? Als dit het geval is, wat is dan de aard van deze kennis en wat is de (methodologische) onderbouwing daarvan? En wat betekent het voor de opleiding van studenten die praktijkgericht onderzoek leren gebruiken?
2. Interessant zou kunnen zijn om op basis van een geëxpliciteerde curriculumvisie op leren en doceren in het hoger onderwijs een onderwijsontwikkelingstraject voor de inrichting van de leeromgeving op te zetten, vergezeld van flankerend ontwerpgericht onderzoek, waarin *vanaf het begin* wordt ontwikkeld en onderzocht vanuit de eerder genoemde acht kenmerken van een duurzame innovatie. Leidt dat inderdaad tot duurzame, effectieve onderwijsprogramma's? En hoe onderzoek je dat?
3. Alle artikelen stellen 'grenzen' aan de orde, en zoals de 'grens' tussen student- en docentgestuurd leren, opleiding en beroepspraktijk, de zorg in grensregio's van verschillende landen, reflectie en technisch denken, zekerheid-biedend en onzekerheid-onderzoekend onderwijs, de mate van kansengelijkheid en inclusie in het hoger onderwijs in verschillende Europese landen, en hbo-onderzoek gericht op de productie van generieke kennis of specifieke kennis. Daar waar 'grenzen' worden gecreëerd of aangegeven, komt de vraag op naar de mogelijkheden—en wellicht de leerpotentie—van het 'overschrijden van grenzen' en de rol van 'grensoverschrijders'. Is het bijvoorbeeld voor een duurzame onderwijsinnovatie soms wellicht nodig dat er grenzen moeten worden overschreden? En wat zijn dan de kenmerken van de 'grensoverschrijders'?

Veel leesplezier toegewenst!